

כיתה
ד

משימת ידע לשוני

מחווה, ניתוח השאלות והשתמעויות להוראה

תוכן עניינים

מבוא	עמוד 3
המלצות להעברת המשימה	עמוד 4
מחווין	עמודים 5-9
ניתוח השאלות	עמודים 10-27
השתמעויות להוראה	עמודים 28-33

משימת הידע הלשוני היא משימת הערכה פנימית הנלווית למבחן "תנופה", והשאלות בה עוסקות בבחינת הרכיבים הלשוניים בזיקה לטקסטים שהופיעו במבחן.

הידע הלשוני חיוני להתפתחות השפה והאוריינות: הוא מסייע בפענוח הקריאה ובהשגת שטף קריאה; הוא תורם להבנת הנקרא של טקסטים; הוא מקדם את יכולות ההבעה בעל־פה והכתיבה של טקסטים במגוון סוגות; הוא מחזק את המודעות לשפה תקינה ועוד.

הידע הלשוני כולל רכיבי ידע שונים הכרוכים זה בזה. במשימה זו מושם דגש על ידע לשוני בארבעה ממדים¹:

- **ידע מילוני (אוצר מילים):** שאלות העוסקות בהכרת המשמעות של המילה, שימוש נכון בהקשר, זיהוי קשרי משמעות בין מילים ועוד;
- **ידע מורפולוגי (מבנה המילה):** שאלות העוסקות בהכרת רכיבים דקדוקיים הבונים את המילה, כמו שורש, תבנית, צורני גזירה, צורני נטייה ועוד;
- **ידע תחבירי:** שאלות העוסקות בזיהוי תפקידן של המילים במשפט, זיהוי קשרים בין מילים, בין משפטים ובין פסקות, שימוש במילות קישור, שימוש בסימני פיסוק ועוד;
- **ידע אורתוגרפי (כתיב ופענוח):** שאלות העוסקות בהכרת הכתיב התקני של המילה, בקריאה נכונה לפי סימני הניקוד, בפענוח מילים הומוגרפיות ועוד.

שימו לב כי ההפרדה בין הממדים אינה מוחלטת. כך, לדוגמה, שאלות העוסקות בידע מורפולוגי (מבנה המילה) יכולות לעסוק גם בידע מילוני (אוצר מילים); שאלות העוסקות בפענוח מילים הומוגרפיות (ידע אורתוגרפי) יכולות לעסוק גם בהקשר התחבירי וכדומה. השאלות סווגו לפי הממד הלשוני הבולט ביותר בכל שאלה (ראו [במחונן](#)), ופירוט נרחב יותר תוכלו למצוא ב**ניתוח השאלות**.

המשימה מאפשרת לכם, המורים, לזהות תחומי חוזק ונושאים הדורשים התערבות הן ברמה הכיתתית הן ברמה הפרטנית. עם זאת שימו לב שהמשימה אינה כוללת את כל רכיבי הידע הלשוני לפי תוכנית הלימודים, וחלק מהנושאים בה נבדקים באופן חלקי. לכן מומלץ לשלב את ממצאיה עם כלי הערכה נוספים לאורך תהליך ההוראה והלמידה.

¹ ראו הרחבה במפרט המבחן בשפת־אם עברית לכיתה ד, המפורסם באתר ראמ"ה.

המלצות להעברת המשימה

מתי מעבירים את המשימה? כמה ימים אחרי המבחן החיצוני בעברית.²

מה משך המשימה? שיעור אחד.

כיצד מעבירים את המשימה?

התלמידים יבצעו את המשימה בכיתה. חוברות הטקסטים של המבחן החיצוני יעמדו לרשות בית הספר, ומומלץ לקרוא יחד עם התלמידים את הטקסט "בעקבות העקבות" לפני שהם ניגשים למשימה. עם זאת, הטקסט אינו נדרש כדי לענות על השאלות. אתם תהיו בכיתה בזמן שהתלמידים מבצעים את המשימה, ותוכלו להנגיש אותה ולעזור למי שזקוק לתיווך נוסף.

**ביצוע המשימה
בכיתה**

את תשובות התלמידים מעריכים באמצעות מחוון, ובו פירוט התשובות הנכונות לשאלות. בפרק [ניתוח השאלות](#) תוכלו למצוא, בין היתר, פירוט של תשובות שגויות של תלמידים.

**הערכה
באמצעות המחוון**

מומלץ לתעד את הערכת המורה לפי המחוון וכן לסכם את התוצאות של כל תלמיד במשימה, למשל, באילו ממדים הוא ענה נכון על רוב השאלות, ובאילו ממדים הוא זקוק למעקב נוסף. ניתוח הממצאים יאפשר לכם לגבש תובנות פדגוגיות לקידום הלמידה ולקבל החלטות מושכלות לשם בניית תוכניות התערבות פרטניות ותוכניות עבודה כיתתיות להמשך שנת הלימודים. לשם בניית תוכניות העבודה היעזרו בפרק [ניתוח השאלות](#), המספק תמונה רחבה בנוגע לידע הלשוני הנדרש כדי לענות נכונה על כל שאלה ושאלה, ובפרק [השתמעויות להוראה](#).

**תיעוד התוצאות
ובניית תוכנית
עבודה**

² אפשר להעביר את משימת הידע הלשוני גם ללא תלות במועד העברת המבחן החיצוני.

במחווון שלפניכם מופיע פירוט התשובות האפשריות לכל שאלה, לפי חלוקה לסעיפים. המחווון כולל גם דוגמאות מקוריות של תשובות תלמידים; הדוגמאות מובאות בלשונם של התלמידים וכתובות בגופן **כתב יד**. [ניתוח השאלות](#) והרחבה בנוגע לידע הלשוני הנדרש לכל אחת מהן מופיעים בהמשך מסמך זה.

להלן מיפוי השאלות במשימה לפי ממדי הידע הלשוני:

מספרי השאלות	ממד הידע הלשוני
1 (שני סעיפים)	ידע מילוני (אוצר מילים)
7 (שני סעיפים)	
8 (סעיף אחד)	ידע מורפולוגי (מבנה המילה)
9 (חמישה סעיפים)	
10 (שישה סעיפים)	
4 (ארבעה סעיפים)	ידע תחבירי
5 (ארבעה סעיפים)	
6 (ארבעה סעיפים)	
2 (חמישה סעיפים)	ידע אורתוגרפי (כתיב ופענוח)
3 (ארבעה סעיפים)	

שאלה 1

ממד הידע הלשוני: ידע מילוני (אוצר מילים)

סעיף א

✓ תשובה (4): כדי להדגיש למה קדאי להצטרף לסיור

✗ כל תשובה אחרת

סעיף ב

הערה: בסעיף זה תשובות נכונות שנכתבו בשגיאות כתיב ייחשבו תשובות נכונות.

✓ כל אחד משני שמות התואר נוטה בזכר-יחיד, מתאים לתאר את המילה "סיור", אינו סותר את המידע

במודעה ואינו חוזר על הנתון בשאלה ("מעניין", "מהנה"), לדוגמה:

● **ארתק**

● **אציר**

● **כייפי**

● **נכמד** (נחמד)

✗ כל תשובה אחרת, לדוגמה:

● **חשויט** (שם התואר נוטה בזכר-רבים ולא בזכר-יחיד).

● **סאף** (שם התואר אינו מתאים לתאר את המילה "סיור").

ראו דוגמאות נוספות לשגיאות בפרק [ניתוח השאלות](#).

שאלה 2

ממד הידע הלשוני: ידע אורתוגרפי (כתיב ופענוח)

סעיף א

✓ (2) מספר

✗ כל תשובה אחרת

סעיף ב1	סעיף ב2	סעיף ב3	סעיף ב4
✓ (1) מספר	✓ (3) מספר	✓ (1) מספר	✓ (2) מספר
✗ כל תשובה אחרת	✗ כל תשובה אחרת	✗ כל תשובה אחרת	✗ כל תשובה אחרת

שאלה 3

ממד הידע הלשוני: ידע אורתוגרפי (כתיב ופענוח)

סעיף א	סעיף ב	סעיף ג	סעיף ד
קרא ✓	לא ✓	אל ✓	אף ✓
כל תשובה אחרת ✗	כל תשובה אחרת ✗	כל תשובה אחרת ✗	כל תשובה אחרת ✗

שאלה 4

ממד הידע הלשוני: ידע תחבירי

סעיף א	סעיף ב	סעיף ג	סעיף ד
לכן ✓	אבל ✓	אם ✓	למרות ✓
כל תשובה אחרת ✗	כל תשובה אחרת ✗	כל תשובה אחרת ✗	כל תשובה אחרת ✗

שאלה 5

ממד הידע הלשוני: ידע תחבירי

סעיף א	סעיף ב	סעיף ג
?(סימן שאלה) ✓	: (נקודתיים) ✓	! (סימן קריאה) ✓
כל תשובה אחרת ✗	כל תשובה אחרת ✗	כל תשובה אחרת ✗
סעיף ד, השלמה ראשונה	סעיף ד, השלמה שנייה	
: (נקודתיים) ✓	: (נקודה) ✓	
כל תשובה אחרת ✗	כל תשובה אחרת ✗	

שאלה 6

ממד הידע הלשוני: ידע תחבירי

הערה: בשאלה זו תשובות נכונות שנכתבו בשגיאות כתיב ייחשבו תשובות נכונות.

סעיף א

התשובה עוסקת בסכנות, לדוגמה: ☒

● מהסכנות ● לסכנות ● לסכנות רבות ● סכנות רבות

כל תשובה אחרת ☐

סעיף ב

התשובה עוסקת בגששים, לדוגמה: ☒

● הגששים ● גשמים ● לגשמים

כל תשובה אחרת ☐

סעיף ג

התשובה עוסקת בעקבות (של ציידים) ובמלכודות (שהציידים שמים בשטח), לדוגמה: ☒

● המלכודות והעקבות של הציידים ● לעקבות ומלכודות

הערה: תתקבל גם תשובה העוסקת בעקבות בלבד או במלכודות בלבד, לדוגמה:

● העקבות ● מלכודות

כל תשובה אחרת ☐

סעיף ד

התשובה עוסקת בשיתוף הפעולה שבין הגששים לפקחים או שבין הגששים לרשות הטבע והגנים, ☒

לדוגמה:

● בין הגששים לפקחים של רשות הטבע והגנים ● בין הגששים לרשות הטבע והגנים

כל תשובה אחרת ☐

שאלה 7

ממד הידע הלשוני: ידע מילוני (אוצר מילים)

סעיף א

תשובה (3): מוצאים ☒

כל תשובה אחרת ☐

סעיף ב

תשובה (2): מוסרים מידע ☒

כל תשובה אחרת ☐

שאלה 8

ממד הידע הלשוני: ידע מורפולוגי (מבנה המילה)

בקטע מוקפות חמש המילים האלה: **מסכנים, מסתכנים, מסוכנים, בסיכון, בסכנת** ☒

כל תשובה אחרת ☐

שאלה 9

ממד הידע הלשוני: ידע מורפולוגי (מבנה המילה)

הערה: בשאלה זו תשובות נכונות שנכתבו **בשגיאות כתיב** ייחשבו תשובות **שגויות**.

השלמה ראשונה	השלמה שנייה	השלמה שלישית
לקרוא ☒	למדו ☒	יחפשו ☒
כל תשובה אחרת ☐	כל תשובה אחרת ☐	כל תשובה אחרת ☐
השלמה רביעית	השלמה חמישית	
הולך או מתהלך ☒	נכנס ☒	
כל תשובה אחרת ☐	כל תשובה אחרת ☐	

שאלה 10

ממד הידע הלשוני: ידע מורפולוגי (מבנה המילה)

הערה: בשאלה זו תשובות נכונות שנכתבו **בשגיאות כתיב** ייחשבו תשובות **שגויות**.

סעיף א	סעיף ב	סעיף ג
נסיעה ☒	ציורים ☒	שיחה ☒
כל תשובה אחרת ☐	כל תשובה אחרת ☐	כל תשובה אחרת ☐
סעיף ד	סעיף ה	סעיף ו
טיפול ☒	יכולת ☒	הזמנה / הזמנות / זימון / זימונים ☒
כל תשובה אחרת ☐	כל תשובה אחרת ☐	כל תשובה אחרת ☐

ניתוח השאלות

ידע מילוני (אוצר מילים)

שאלות בממד זה עוסקות בהכרת המשמעות של המילה, בשימוש נכון בהקשר, בזיהוי קשרי משמעות בין מילים ועוד. השאלות העוסקות בידע מילוני במשימה זו הן **שאלות 1 ו-7**, והניתוח שלהן מוצג לפניכם.

לשם בניית תוכנית התערבות העוסקת בממד הידע המילוני (אוצר מילים) מומלץ לקרוא גם את [ההשתמעויות להוראה](#).

1

לפניכם המשפט הראשון במודעה, ובו שני שמות תואר מודגשים:

האם אתם מוכנים לצאת לסיור **מעניין** ו**מהנה** בטבע?

א. לשם מה הוסיפו כותבי המודעה את שמות התואר **מעניין** ו**מהנה**?

- ☐ 1 כדי להסביר מה עושים בסיור
- ☐ 2 כדי לתאר איך הגשמים עובדים בטבע
- ☐ 3 כדי ללמד מהו מקצוע הגששות
- ☒ 4 כדי להדגיש למה כדאי להצטרף לסיור

מטרת השאלה: לזהות את תרומתם של שמות התואר למטרה התקשורתית

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להבין את המטרה שלשמה נוספו שמות התואר למשפט שבמודעה. שמות התואר "מעניין" ו"מהנה" הם מילים בעלות קונוטציה חיובית, והוספתם למשפט נועדה לשכנע את הקוראים להצטרף לסיור. הבנת המשמעות הגלומה בשמות התואר הללו מאפשרת לתלמידים להעריך את התרומה שלהם למטרה התקשורתית של הטקסט.

ב. הוסיפו למשפט **עוד שני שמות תואר** מתאימים.

האם אתם מוכנים לצאת לסיור **מעניין, מהנה**, ו _____, בטבע? _____

מטרת השאלה: להפיק שמות תואר המתאימים למשפט מבחינת ההתאם הדקדוקי והמשמעות

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש לדעת מהם שמות תואר ולהפיק שמות תואר המתאימים למשפט מבחינת ההתאם הדקדוקי והמשמעות. במקרה זה שמות התואר מתארים את המילה "סיור", שנטייתה זכר-יחיד. התלמידים מתבקשים לכתוב שמות תואר בנטיית זכר-יחיד היכולים לתאר את המילה "סיור". נדרש ששמות התואר לא יסתרו את המידע שבמודעה ויהיו שונים משמות התואר הנתונים בשאלה.

דוגמאות לשגיאות:

סוג השגיאה	דוגמה
מילה שאינה שם תואר	מדריק, עש
שם תואר שאינו מתאים במין	מאניבה, מקסימה
שם תואר שאינו מתאים במספר	חשובים, מאמרים
שם תואר שאינו הולם את ההקשר	סאל, צאל
שם תואר שחוזר על הנתון בשאלה	מעניין, מהנה

קראו שוב את הקטע המופיע בשאלה 6:

בעלי החיים בטבע חשופים לסכנות רבות, אחת מהן היא ציד. הגששים יכולים למנוע ציד, כי הם יודעים לזהות בקלות את העקבות של הציידים ואת המלכודות שהציידים שמים בשטח. כאשר הגששים **מאתרים** סימנים כאלה, הם **מדווחים** לפקחים של רשות הטבע והגנים. שיתוף הפעולה ביניהם תורם להצלתם של בעלי חיים.

א. מה משמעות המילה **מאתרים** בקטע הזה?

- 1 ☐ מחפשים
2 ☐ בודקים
3 ☒ מוצאים
4 ☐ מסמנים

ב. מה משמעות המילה **מדווחים** בקטע הזה?

- 1 ☐ מציעים עזרה
2 ☒ מוסרים מידע
3 ☐ נותנים רמזים
4 ☐ פותרים בעיות

מטרת השאלה: להבין משמעויות של מילים בהקשר

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את משמעויות המילים או להבין את המשמעות מתוך ההקשר.

סעיף א: אם התלמיד אינו מכיר את המשמעות של המילה "מאתרים", הוא יכול להסיק אותה מתוך ההקשר, ובייחוד לפי המשפט הקודם למשפט שבו המילה מופיעה: "הגששים יכולים לזהות בקלות עקבות של ציידים ומלכודות שהם שמים בשטח". מכאן משתמע שכאשר הגששים **מוציאים** את הסימנים האלה, הם מדווחים לפקחים של רשות הטבע והגנים.

סעיף ב: אם התלמיד אינו מכיר את המשמעות של המילה "מדווחים", הוא יכול להסיק אותה מתוך ההקשר. כלומר כאשר הגששים מאתרים את הסימנים, הם **מוסרים מידע** על כך לפקחים של רשות הטבע והגנים.

ידע מורפולוגי (מבנה המילה)

שאלות בממד זה עוסקות בהכרת רכיבים דקדוקיים הבונים את המילה, כמו שורש, תבנית, צורני גזירה, צורני נטייה ועוד. השאלות העוסקות בידע מורפולוגי במשימה זו הן **שאלות 8, 9 ו-10**, והניתוח שלהן מוצג לפניכם.

לשם בניית תוכנית התערבות העוסקת בממד הידע המורפולוגי (מבנה המילה) מומלץ לקרוא גם את [ההשתמעויות להוראה](#).

8

בקטע שלפניכם מופיעות מילים ממשפחת המילים של המילה **סכנה**. אחת מהן היא המילה "סכנות".

הקיפו **חמש** מילים נוספות ממשפחת המילים של המילה **סכנה**.

דוגמה

בעלי החיים נְתוּנִים לכל מינֵי סכנות. למשל, מים מזוהמים בנחלים מסכנים את בעלי החיים ששותים מהם. גם תאונות דרכים מאיימות על בעלי החיים, וכאשר הם חוצים כבישים הם מסתכנים בדריסה. אזורים מסוימים מסוכנים לבעלי חיים כי מסתובבים בהם ציידים שרוצים לצוד אותם.

יש מינים של בעלי חיים שנמצאים בסכון גדול יותר מאחרים, והם נתונים בסכנת הקפדה. לכן הוקמו ארגונים בעולם שפועלים כדי להציל בעלי חיים ממינים אלה.

מטרת השאלה: לזהות מילים השייכות למשפחת מילים נתונה

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את המונח "משפחת מילים" ולזהות מילים השייכות לאותה משפחה, כלומר מילים בעלות אותן אותיות שורש וגרעין משמעות משותף. כדאי להסב את תשומת הלב של התלמידים לכך שמילים בעלות משמעות דומה, שאינן מאותו השורש, אינן שייכות לאותה משפחת מילים. לכן מילים מהקטע המגלמות במשמעותן יסוד של סכנה, כמו "מאיימות", "בסכנת הכחדה", "מזוהמים", "בדריסה", "לצוד" ו"תאונות דרכים", אינן שייכות למשפחת המילים המבוקשת.

בקטע שלפניכם חסרות מילים.

השלימו את החסר בעזרת **השורשים** הכתובים בסוגריים. היעזרו בדוגמה.

דוגמה

דור הוא גשש מוֹמָקָה ש צוקב (ע-ק-ב) אחרי עקבות של בעלי חיים.
הוא אוהב לִקְרוא (ק-ר-א) על בעלי החיים ולחקור את ההתנהגות שלהם. בשבוע
שעבר הוא וחבריו למדו (ל-מ-ד) על הרגלי החיים של "הקיפוד המצוי", ומחר הם
יחפשו (ח-פ-ש) בשטח סימנים שקיפודים משאירים אחריהם.

הידעתם?

הקיפוד המצוי פעיל בשעות הלילה והוא הולך/מתהלך (ה-ל-כ) באיטיות. כאשר קר
במיוחד הוא נכנס (כ-נ-ס) לתרדמת חורף לימים קפואים.

מטרת השאלה: להשלים פעלים מתאימים בקטע לפי שורש נתון

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את המונח "שורש", ובהתבסס על אותיות השורש הנתונות, להפיק פועל בבניין שמתאים להקשר (ידע מורפולוגי). כמו כן נדרש להתאים את הפועל בזמן (או בדרך), במין, במספר ובגוף למבצע(י) הפעולה.

- 1. לקרוא** (שם פועל מהשורש ק-ר-א בבניין קל): שם פועל המשלים את הפועל "אוהב".
- 2. למדו** (פועל מהשורש ל-מ-ד בבניין קל, בזמן עבר ובגוף נסתרים [הם]): ביטוי הזמן "בשבוע שעבר" מציינ זמן עבר, והמילים (הנושא) "הוא וחבריו" מציינות את הגוף (נסתרים, הם).
- 3. יחפשו** (פועל מהשורש ח-פ-ש בבניין פיעל, בזמן עתיד ובגוף נסתרים [הם]): מילת הזמן "מחר" מציינת זמן עתיד, והמילה (הנושא) "הם" מציינת את הגוף (נסתרים, הם).
- 4. הולך** (פועל מהשורש ה-ל-כ בבניין קל, בזמן הווה ובגוף נסתר [הוא]): המשפט מתאר פעולה כללית החוזרת על עצמה, לכן הזמן המתאים הוא הווה, והמילה (הנושא) "הוא" מציינת את הגוף (נסתר, הוא). תתקבל גם התשובה **מתהלך** (בניין התפעל), המתאימה בהקשר ושייכת למשלב לשוני גבוה יותר.

5. **נכנס** (פועל מהשורש כ-נ-ס בבניין נפעל, בזמן הווה ובגוף נסתר [הוא]): כמו במשפט הקודם, גם המשפט הזה מתאר פעולה כללית החוזרת על עצמה, לכן הזמן המתאים הוא הווה, והמילה (הנושא) "הוא" מציינת את הגוף (נסתר, הוא).

דוגמאות לשגיאות:

דוגמה	סוג השגיאה
קורא, קוראים (השלמה 1)	בהשלמה הראשונה: כתיבה של פועל נטוי ולא שם פועל (חוסר התאמה להקשר התחבירי)
אכנים (השלמה 5)	הפועל אינו מתאים להקשר במשפט (בניין שגוי)
למד (השלמה 2)	הפועל אינו מתאים לגוף במשפט
לומדים (השלמה 2), הלך (השלמה 4)	הפועל אינו מתאים לזמן במשפט
חיפוש (השלמה 3)	כתיבה של שם עצם ולא של פועל (חוסר התאמה להקשר התחבירי)
נחנס (השלמה 5)	שגיאת כתיב

במשפטים שלפניכם חסרות מילים.

השלימו את החסר בכל משפט בעזרת מילה ממשפחת המילים של המילה המודגשת.

דוגמה

המדריכה **סיפּרה** איך היא גילתה מְאוּרָה של ארנב. ה סיפור היה מְרִתֵּק!

א. **נסעתי** עם הוריי לסיור הגששות. ה נסיעה אָרְכָּה ארבעים דקות.

ב. המדריכה בסיוור סיפרה לנו נִשְׁפָּעִים היו **מציירים** עקבות של בעלי חיים במערות

עתיקות. היא אמרה נְשֵׁה צִוְרִיט האלה התגלו אחרי אלפי שנים.

ג. במהלך הסיור **שוחחנו** עם גששים שֶעָבְדוּ בשטח. זו הייתה **שיחה** מעניינת מאוד.

ד. המדריכה מצאה בעל חיים פצוע וטיפול בו. לאחר הטיפול היא שחררה

אותו חזרה לטבע.

ה. המדריכה אמרה שאם מישהו **יכול** להבחין בעקבות קטנטנות בחול, סימן שיש לו

יכולת הבחנה מצוינת.

ו. המדריכה **הזמינה** אותנו להצטרף לסיור נוסף. את ה**הזמנה** / **הזמנות** / **זימון** /

ז'אנאן'ס היא תשלח בדואר אלקטרוני.

מטרת השאלה: להפיק שמות (שמות עצם ושמות פעולה) ממשפחת המילים של פועל נתון

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את המונח "משפחת מילים" וכן נדרש ידע בנוגע לדרך התצורה של מילים בעברית (ידע מורפולוגי). על התלמידים להפיק שמות (שמות עצם ושמות פעולה) ממשפחת המילים של הפועל המודגש בכל סעיף. בהפקת השמות על התלמידים לכתוב מילה מתאימה, בעלת אותו השורש של הפועל המודגש, וששייכת למשקל הקיים בשפה והמתאים במשמעות. כמו כן על התלמידים להתחשב במין (זכר או נקבה) ובמספר (יחיד או רבים) ההולמים את ההקשר במשפט.

דוגמאות לשגיאות:

דוגמה	סוג השגיאה
זו הייתה הרפתקה מעניינת מאוד. (סעיף ג) לאחר ה בדיקה היא שחררה אותו חזרה לטבע. (סעיף ד)	שם שאינו ממשפחת המילים של המילה המודגשת
ה נסענו אֶרְכָּה ארבעים דקות. (סעיף א) [...] נשהצירנו האלה התגלו אחרי אלפי שנים. (סעיף ב)	פועל ולא שם
[...] נשהציריט האלה התגלו אחרי אלפי שנים. (סעיף ב)	שם במשקל קיים בשפה במשמעות לא נכונה
זו הייתה שמחה מעניינת מאוד. (סעיף ג)	שם במשקל שאינו קיים בשפה
[...] נשהציר האלה התגלו אחרי אלפי שנים. (סעיף ב) [...] סימן שיש לו יכולות הבְּחִינָה מצוינת. (סעיף ה)	שם במין או במספר לא מתאימים
ה נסיב אֶרְכָּה ארבעים דקות. (סעיף א)	שגיאת כתיב בשורש
את ה אנאנה היא תשלח בדואר אֶלְקָטְרוֹנִי. (סעיף ו)	שגיאת כתיב במשקל

ידע תחבירי

שאלות בממד זה עוסקות בזיהוי תפקידן של המילים במשפט, בזיהוי קשרים בין מילים, בין משפטים ובין פסקות, בשימוש במילות קישור, בשימוש בסימני פיסוק ועוד. השאלות העוסקות בידע תחבירי במשימה זו הן **שאלות 4, 5, 6**, והניתוח שלהן מוצג לפניכם.

לשם בניית תוכנית התערבות העוסקת בממד הידע התחבירי מומלץ לקרוא גם את [ההשתמעויות להוראה](#).

4

במשפטים שלפניכם חסרות **מילות קישור**.

השלימו את המילים החסרות בעזרת רשימת מילות הקישור.

רשימת מילות הקישור:

כדי	למרות	לכן	אבל	אם	בשביל
-----	-------	-----	-----	----	-------

הגששים עוקבים אחרי עקבות של חיות כדי ללמוד על החיים שלהן.

דוגמה

א. יואב רצה להיות גשש מוקפה, לכן הוא למד הרבה על התחום ויצא

לסיורים בשטח.

ב. יולי מצאה עקבות בחול, אבל היא לא ידעה למי הן נשיכות.

ג. אם נתבונן היטב, נוכל לזהות את טביעות הרגליים של גור החתולים.

ד. למרות קצג האוויר הסוער הצליחו הגששים לעקוב אחר נשכיל העקבות.

מטרת השאלה: לזהות מילת קישור המתאימה להקשר

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש לזהות את הקשר הלוגי המובע בכל משפט ולבחור מילת קישור מתאימה שיוצרת מבע תקין (ידע תחבירי וסמנטי).

בטבלה שלפניכם מופיעות מילות הקישור המתאימות בכל משפט והתייחסות לקשרים הלוגיים המובעים במשפטים.

הקשר הלוגי	מילת הקישור	
סיבה ותוצאה	לכן	א. יואב רצה להיות גשש מומחה, _____ הוא למד הרבה על התחום ויצא לסיורים בשטח.
ניגוד	אבל	ב. יולי מצאה עקבות בחול, _____ היא לא ידעה למי הן שייכות.
תנאי	אם	ג. _____ נתבונן היטב, נוכל לזהות את טביעות הרגליים של גור החתולים.
ויתור	למרות	ד. _____ קיץ האוויר הסוער הצליחו הגשמים לעקוב אחר נשכיל העקבות.

העשרה על מילות קישור:

מילות הקישור מקשרות בין צירופים, משפטים או יחידות תחביריות גדולות יותר, והן מציגות באופן גלוי את הקשרים הלוגיים בין החלקים.

בטבלה שלפניכם מובאות דוגמאות לקשרים לוגיים ולמילות קישור המבטאות אותם:³

הקשר הלוגי	דוגמאות למילות קישור
הוספה	ו..., גם, נוסף על כך, כמו כן, זאת ועוד
ניגוד	אבל, אך, אולם, לעומת זאת
ויתור (ניגוד לצפוי)	על אף, למרות, אף על פי ש...
סיבה ותוצאה	בגלל, כי, מפני ש..., כיוון ש..., לכן
תכלית (מטרה)	כדי, בשביל, למען, לשם כך
תנאי	אם, בתנאי ש...
זמן (רצף כרונולוגי)	כאשר, כש..., לפני ש..., לאחר ש..., קודם לכן
דמיון	כמו ש..., כפי ש...
ברירה	או, לחלופין

³ ראו גם את המסמך **זרקור על מילות הקישור** הנמצא בפורטל עובדי הוראה, מרחב פדגוגי.

במשפטים שלפניכם חסרים סימני הפיסוק האלה:

נקודה . סימן שאלה ? סימן קריאה ! נקודתיים :

הוסיפו את סימני הפיסוק במקומות המתאימים. היעזרו בדוגמה.

איזו חיה עברה כאן ?

דוגמה

א. האם נרשמתי לסיור הגששות ?

ב. המדריך הצביע על הסימנים בחול ואמר : "נראה שעבר כאן שועל."

ג. עצרו ! יש כאן קן נמלים, צריך להיזהר לא לדרך עליו.

ד. אני יודע לזהות עקבות של כל מיני חיות : זאב אפור, צבי ישראלי ונשף הסלע .

מטרת השאלה: להכיר את תפקידיהם של סימני הפיסוק ולהשתמש בהם במקומות המתאימים

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את התפקידים של סימני הפיסוק: **נקודה**, **סימן שאלה**, **סימן קריאה** ו**נקודתיים** ולהשתמש בהם בהתאם לכתוב במשפט. שימוש נכון בסימני הפיסוק מעיד לא רק על שליטה בכללי הכתיבה, אלא גם על הבנה של תוכן המשפט וזיהוי סוג המשפט, למשל, הבחנה בין משפט חיווי למשפט שאלה.

בטבלה שבעמוד הבא מפורטים סימני הפיסוק המתאימים בכל משפט והסיבה לכך.

הסבר	סימן הפיסוק	
המשפט מביע שאלה, כפי שאפשר לזהות במילת השאלה "האם".	?	ה. האם נרשמתם לסיור הגששות _
הסימן בא לאחר פועל אמירה ולפני דיבור ישיר.	:	ו. המדריך הצביע על הסימנים בחול ואמר _ "נראה שעבר כאן נשועל."
המשפט מביע ציווי, "עצרו".	!	ז. עצרו _ יש כאן קן נמלים, צריך להיזהר לא לדרוך עליו.
הסימן בא לאחר ביטוי מכליל, "כל מיני חיות", ולפני פירוט, "זאב אפור, צבי ישראלי ושפן הסלע".	:	ח. אני יודע לזהות עקבות של כל מיני חיות _ זאב אפור, צבי ישראלי ונשפן הסלע _
המשפט הוא משפט חיווי.	.	

קראו את הקטע שלפניכם וענו על השאלות שאחריו.

בעלי החיים בטבע חשופים לסכנות רבות, אחת מהן היא ציד. הגששים יכולים למנוע ציד, כי הם יודעים לזהות בקלות את העקבות של הציידים ואת המלכודות שהציידים שמים בשטח. כאשר הגששים קאָתרים **סימנים כאלה**, הם מדווחים לפקחים של רשות הטבע והגנים. **שיתוף הפעולה ביניהם** תורם להצלתם של בעלי חיים.

א. למי מתכוונים במילה **מהן**? (*מה*) סכנות

ב. למי מתכוונים במילה **הם**? (*ה*) הגששים

ג. לאילו סימנים מתכוונים במילים **סימנים כאלה**? עקבות הציידים ומלכודות

(*הציידים מהם*)

ד. לשיתוף הפעולה בין מי למי מתכוונים במילים **שיתוף הפעולה ביניהם**?

בין הגששים לפקחים (הרשות הטבע והגנים)

מטרת השאלה: להבין למי או למה המאזכר רומז במשפט

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להבין לאיזו מילה או לאילו מילים שהוזכרו קודם לכן רומז המאזכר במשפט. השאלה בודקת גם את הבנת הנקרא של התלמידים וגם את היכולת שלהם לזהות מאזכר המתאים במין ובמספר למילה או למילים שהוזכרו קודם.

סעיף א: המאזכר **מהן** מתייחס למילה "סכנות" שהוזכרה בחלק הקודם במשפט. המאזכר הוא מסוג מילת יחס נטויה, והוא מתאים במין ובמספר למילה "סכנות" (נקבה, רבות).

סעיף ב: המאזכר **הם** מתייחס למילה "גששים" שהוזכרה בחלק הקודם במשפט. המאזכר הוא מסוג כינוי גוף, והוא מתאים במין ובמספר למילה "הגששים" (זכר, רבים).

סעיף ג: המאזכר **סימנים כאלה** מתייחס למילים "עקבות (של הציידים)" ו"מלכודות (שהציידים שמים בשטח)" המוזכרות במשפט הקודם למאזכר. מאזכר זה הוא מסוג ביטוי מכליל ("סימנים כאלה"). תתקבל גם תשובה המתאימה רק לאחד הסימנים: עקבות או מלכודות.

סעיף ד: המאזכר "(שיתוף הפעולה) **ביניהם**" מתייחס לשיתוף הפעולה בין הגששים ובין הפקחים (של רשות הטבע והגנים) שהוזכרו במשפט הקודם למאזכר. המאזכר הוא מסוג מילת יחס נטויה, והוא מתאים במין ובמספר למילים "גששים" ו"פקחים" (זכר, רבים). תתקבל גם תשובה המתייחסת לשיתוף הפעולה בין הגששים ובין רשות הטבע והגנים.

העשרה על מאזכרים:

המאזכרים מחליפים מילה או רומזים למילה שהוזכרה קודם לכן בטקסט. הם מאפשרים להימנע מחזרות מרובות על אותה המילה, ובכך מחזקים את הלכידות והקישוריות של הטקסט. בטבלה שלפניכם מפורטים סוגים שונים של מאזכרים, ומובאות דוגמאות של מאזכרים מסוגים אלה:

סוג המאזכר	דוגמאות
כינוי גוף	דני אוהב משחקי חשיבה, לכן הוא נרשם לחוג שחמט.
כינוי שייכות	ליהי קיבלה מתנה יומן. ביומנה היא כותבת על מה שקרה לה במהלך היום.
כינוי רומז	אימי הכינה עוגת שוקולד. זו העוגה האהובה עליי.
מילת יחס נטויה	זיו ורום נמצאים בחצר. ראיתי אותם משחקים כדורגל.
ציין מקום	בשיעור מדעים אנחנו לומדים במעבדה. שם אנחנו עורכים ניסויים מעניינים.
ציין זמן	לפני שנה התחלתי להתאמן בשחייה, ומאז אני רק משתפרת.
ביטוי מכליל	לענבל יש חתול, כלב ותוכי. חיות המחמד האלה זוכות ליחס חם ואוהב ממנה.
מילה נרדפת	שמחה מילאה את ליבו, וה אושר ניכר על פניו המחויכים.

ידע אורתוגרפי (כתיב ופענוח)

שאלות בממד זה עוסקות בהכרת הכתיב התקני של המילה, בקריאה נכונה לפי סימני הניקוד, בפענוח מילים הומוגרפיות ועוד. השאלות העוסקות בידע אורתוגרפי במשימה זו הן **שאלות 2 ו-3**, והניתוח שלהן מוצג לפניכם.

לשם בניית תוכנית התערבות העוסקת בממד הידע האורתוגרפי (כתיב ופענוח) מומלץ לקרוא גם את [ההשתמעויות להוראה](#).

2

המודעה שקראתם מסתיימת במשפט:

הירשמו עוד היום, **מספר** המקומות מאגבל!

את המילה "מספר" אפשר לקרוא בדרכים שונות, ולכל אחת מהן יש משמעות שונה.

א. מהו הניקוד המתאים למילה **מספר** במשפט מתוך המודעה?

☐₁ מספר ☒₂ מספר ☐₃ מספר

ב. לפניכם משפטים נוספים שבהם המילה **מספר** מודגשת, ומתחתייהם דרכים שונות לניקוד המילה.

סמנו את המילה המנוקדת המתאימה לכל משפט.

(1) רועי **מספר** עכשיו לחבריו על הטיול שלו להרי ירושלים.

☒₁ מספר ☐₂ מספר ☐₃ מספר

(2) למדתי כמה נושאים מעניינים **מספר** הלימוד.

☐₁ מספר ☐₂ מספר ☒₃ מספר

(3) בכל ערב לפני השינה אמיר **מספר** סיפור לילדיו הקטנים.

☒₁ מספר ☐₂ מספר ☐₃ מספר

(4) עלמה גרה ברחוב הפרדס בבית **מספר** 8.

☐₁ מספר ☒₂ מספר ☐₃ מספר

מטרת השאלה: לפענח מילים הומוגרפיות בהקשר ולבחור את צורת ההגייה הנכונה לפי הניקוד

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרשת מודעות לתופעה של מילים הומוגרפיות, כלומר מילים הזהות בצורת כתיבתן אך נבדלות בהגייתן ולכן גם במשמעותן. בשאלה זו על התלמידים לזהות את הדרכים השונות שבהן אפשר לקרוא את המילה ההומוגרפית "מספר", ולבחור את צורת הקריאה (כלומר, ההגייה) שמתאימה להקשר במשפט.

הבחירה בתשובה הנכונה מתבססת גם על קריאה נכונה לפי סימני הניקוד. סימני הניקוד משמשים גם קוראים מיומנים, למשל בקריאה מדויקת של טקסטים יהודיים (כמו קריאה במקרא או בהגדה של פסח), בקריאת שירה, בלמידת מונחים חדשים ועוד. תלמידים בכיתות ג-ד מתחילים לקרוא טקסטים שאינם מנוקדים בניקוד מלא, אך הם יכולים להיעזר בניקוד עזר בקריאה של מילים חדשות, של מילים הומוגרפיות או של מילים בעלות מורכבות דקדוקית. לכן חשוב שהתלמידים ישמרו את הידע איך לפענח באופן מדויק את סימני הניקוד.

למעשה, טעויות בשאלה זו יכולות לנבוע מקושי בקריאה של מילים מנוקדות. לכן מומלץ לברר עם תלמידים שטעו בשאלה את מקור השגיאה. אפשר לבקש מהם, בשיחה פרטנית, להקריא בקול את המשפטים שבשאלה. משפטים אלה, ובפרט המילה ההומוגרפית "מספר", אינם מנוקדים (הניקוד של המילה "מספר" מופיע באפשרויות התשובה בלבד). אם הם מתקשים בקריאת המילה ההומוגרפית "מספר" באופן התואם את ההקשר, הקושי אכן נעוץ בפענוח המילה ההומוגרפית. אך אם קריאתם מדויקת, כדאי לבקש מהם לקרוא בקול את אפשרויות התשובה, שבהן המילה "מספר" מנוקדת, ולבדוק אם הם קוראים אותן בהתאם לסימני הניקוד.

בכל אחד מהמשפטים שלפניכם יש זוג מילים מודגשות.
הקיפו את המילה המודגשת המתאימה לתוכן של המשפט. היעזרו בדוגמה.

דוגמה

הגששית רותם כרמלי תִּעְרֹךְ **אֶת** / **עַט** הסיור.

- א. לירן **קָרַע** / **קָרָא** בעיון את המודעה.
- ב. אני **לֹא** / **לוֹ** מצליח לְזַהוֹת איזו חיה עברה כאן!
- ג. **אֵל** / **עַל** תרעיש! החיות עלולות לְהִיפָּהֵל.
- ד. נועה רצתה להִירשֵׁם לסיור, **אֵח** / **אֶחָא** ההרשמה לסיור הסתיימה.

מטרת השאלה: לזהות את הכתיב התקין של מילים הומופוניות בהקשר

הידע הלשוני הנדרש:

כדי לענות על השאלה נדרש להכיר את הכתיב של המילים הנתונות ולבחור את המילה המתאימה להקשר. המילים בכל סעיף הן מילים הומופוניות – מילים שנשמעות זהה אך נכתבות שונה. הבחירה במילה המתאימה מתבססת על הכרת הכתיב התקין ועל ההקשר במשפט.

השתמעויות להוראה

הידע הלשוני, על כל ממדיו, מהווה בסיס חשוב לפיתוח האוריינות הלשונית ולקידומה. הוא מסייע בפענוח הקריאה ובהשגת שטף הקריאה, תורם להבנת הנקרא, מקדם את יכולות ההבעה בעל־פה ובכתב במגוון סוגות⁴, מחזק את המודעות לשפה תקינה ועוד.

יש דרכים שונות לפיתוח הידע הלשוני של התלמידים, אחת מהן היא **למידה מתוך הקשר** במהלך קריאה ולמידה של טקסטים. קריאה של טקסטים מסוגים שונים, ברמות קושי שונות ובנושאים מגוונים מזמנת חקירת מילים ומשפטים בשלל היבטים, לדוגמה חקירה פונולוגית (איך המילה נשמעת?), מורפולוגית (איך המילה בנויה?), אורתוגרפית (איך המילה כתובה?), סמנטית (מה משמעות המילה?) ותחבירית (מה משמעות המילה בהקשר מסוים?)⁵. כמו כן למידה מתוך הקשר טקסטואלי אותנטי מעודדת את התלמידים לשים לב לשפה ולרכיביה בזמן קריאת טקסט, ובכך מפתחת את ההתבוננות המטא־לשונית.

העיסוק בתופעות הדקדוקיות המצויות בטקסט יכול לחצות את גבולות הטקסט. מומלץ לחשוב יחד עם התלמידים על מילים ועל צירופים נוספים שבהם באות לידי ביטוי התופעות הדקדוקיות (למשל צירופי סמיכות, מבני שייכות), ליצור רשימה של מילים ושל צירופים אלה ובכך להרחיב את הדיון בהם. החשיפה למופעים רבים תחזק את למידת החוקיות ותפתח את הידע הלשוני והמטא־לשוני של התלמידים. אפשר לשלב בלמידה גם משחק ולמידת עמיתים, המשמשים לתרגול הידע הלשוני בדרך חווייתית ומהנה.

חשוב לציין כי טיפוח ידע לשוני יכול להיעשות בהוראה ישירה ומפורשת, כפי שיוסבר ויוזגם בהמשך, אך אפשר לטפח ידע לשוני, ובפרט אוצר מילים, גם בדרך עקיפה באמצעות חשיפה לשפה עשירה. לכן מומלץ להקריא לתלמידים ספרי ילדים ונוער בקריאה דיאלוגית שיתופית, וכן לעודד קריאה להנאה.

פרק זה בנוי מארבעה תתי־פרקים המפרטים המלצות כיצד לעסוק בממדי הידע הלשוני שבהם מתמקדת משימה זו: **ידע מילוני (אוצר מילים)**, **ידע מורפולוגי (מבנה המילה)**, **ידע תחבירי וידע אורתוגרפי (כתיב ופענוח)**. הדוגמאות מבוססות על הטקסט שקראו התלמידים במבחן החיצוני: "בעקבות העקבות". חשוב לציין שהדוגמאות הן בגדר הצעות בלבד, ואתם יכולים לבחור באילו דוגמאות להשתמש, וכן לחבר שאלות אחרות המבוססות על הטקסט לפי שיקול דעתכם.

⁴ ממדי הידע הלשוני באים לידי ביטוי גם בתוצרי הכתיבה של התלמידים **במשימת הכתיבה** הנלווית למבחן החיצוני, והערכת ההיבטים הלשוניים היא חלק מהערכת תוצרי הכתיבה שלהם.

⁵ לקריאה נוספת ומעמיקה בנושא חקירת מילים וחקירת משפטים מומלץ לעיין בתוכנית **קול קורא! לקידום שטף הקריאה**, וכן בתוכנית הפדגוגית **השלם החסר**, העוסקת בפיתוח ידע לשוני בזיקה להבנת הנקרא דרך התנסויות בהשלמת מילים בטקסט מידע חסר (קלז).

ידע מילוני (אוצר מילים)

הרחבת הידע המילוני תורמת לקידום יכולות הבנת הנקרא והכתיבה, ואחת הדרכים להעשרת אוצר המילים היא הקניה של מילים מתוך הקשר במהלך עבודה על טקסט. כל טקסט מזמן מבחר מגוון של מילים להקניה. מומלץ לזהות את מילות המפתח בטקסט, מושגים חדשים ומילים נדירות שכדאי לתת עליהם את הדעת, שכן דיון במופעי המילה ובאסוציאציות הלשוניות שהיא מעוררת אצל התלמידים מרחיב את ההיכרות עם המילה ועם מגוון פירושיה.

לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד הידע המילוני (אוצר מילים):

● הרחבת אוצר המילים באמצעות:

● בחירה של **מילות מפתח** ודיון בהן:

בטקסט "בעקבות העקבות" אפשר להתמקד במילים "גששות", "גששים", "עקבות" ו"סימנים". אפשר לשאול את התלמידים אילו אסוציאציות המילים מעוררות בהם וכך לפתח דיון במשמעויותיהן. כשאלת המשך אפשר לבקש מהתלמידים לאתר בטקסט מילות מפתח נוספות ולשבץ אותן במשפטים משלהם.

● בחירה של **מילים נדירות ומילים לא מוכרות** ודיון בהן:

למשל **שאלה 7** במשימה זו. אפשר להציע לתלמידים למצוא בעצמם מילים שלא מוכרות להם בטקסט "בעקבות העקבות" ולבקש מהם לנסות להסביר את משמעותן לפי ההקשר. דוגמאות למילים כאלה הן: "עדויות", "חלף", "לשער", "מיומנויות". למשל, בטקסט כתוב "איזה בעל חיים חלף באזור"; מההקשר יוכלו התלמידים להבין ש"חלף" משמעו "עבר".

● בחירה של **ביטויים ומטפורות** ודיון בהם:

לאורך הטקסט "בעקבות העקבות" יש כמה צירופי מילים שכדאי לתת עליהם את הדעת, למשל "מאז ומעולם", "סכנת הכחדה", "להתבונן (בטבע) בעיניים פקוחות". לדוגמה תלמיד שאינו מכיר את הצירוף "מאז ומעולם" המופיע בתחילת הפסקה השנייה, יכול להיעזר בהקשר שבהמשך הפסקה, ולהבין שהכוונה היא "מתמיד", "מלפני זמן רב מאוד ועד היום". כמו כן הביטוי "להתבונן בעיניים פקוחות" מתפרש במובן מטפורי; אין הכוונה להדגיש שהעיניים פקוחות ולא עצומות, אלא להדגיש את ההתבוננות מתוך סקרנות ורצון ללמוד. אפשר לבקש מהתלמידים להסביר למה הכוונה בצירוף זה.

● זיהוי **קשרי משמעות** (קשרים סמנטיים) בין מילים:

התלמידים יכולים למצוא מקבילה נרדפת או ניגודית למילים מהטקסט "בעקבות העקבות". לדוגמה אפשר לבקש מהתלמידים למצוא מילים נרדפות למילים כמו "הבחנתם" (שמתם לב), "התגלו" (נמצאו), "מתבוננים" (מסתכלים), "מסייעים" (עוזרים), "הניחו" (שמו).

● **הכרת משמעויות נוספות של המילה (מילים פוליסמיות):**

אפשר להציע לתלמידים לחפש בטקסט מילים שיש להן כמה משמעויות, להסביר מהן המשמעויות השונות של המילה ולשאול איזו מהן מתאימה להקשר. למשל, בטקסט "בעקבות העקבות" מופיעה המילה "מעברים", המתייחסת למקום שדרכו עוברות הלוטרות ממקום למקום. למילה "מעבר" יש משמעויות נוספות, בהן:⁶ (1) רשות או אפשרות לעבור, למשל "בדרך הזאת יש מעבר רק לרכב ביטחון"; (2) פעולתו של מי שעובר ממקום למקום או מדבר לדבר, למשל "מעבר דירה מעורר ציפייה להתחלה חדשה".

נוסף על האמור לעיל מומלץ להרחיב את הבירור בנוגע לאוצר המילים של התלמידים בהקשרי למידה מגוונים, למשל בקריאה דיאלוגית מונחית של ספרים. במהלך הקריאה כדאי להתעכב על מילות מפתח, מילים נדירות, ביטויים ומטפורות, מילים בעלות משמעות נרדפת או מנוגדת ועל מבנים תחביריים המסייעים לזהות את קשרי המשמעות בין המילים.

ידע מורפולוגי (מבנה המילה)

ידע מורפולוגי כולל היכרות עם רכיבים דקדוקיים הבונים את המילה, כמו שורש, תבנית, צורני גזירה וצורני נטייה. פיתוח הידע הזה מחזק את הידע הלשוני ומעלה מודעות לשפה תקינה, ומכאן מומלץ שהתלמידים יוודעו לרכיבים דקדוקיים אלה ויכירו את המשמעות שלהם.⁷ לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד הידע המורפולוגי (מבנה המילה):

● **זיהוי השורש:**

למשל **שאלה 8** במשימה זו. בטקסט "בעקבות העקבות" השורש **ע-ק-ב** חוזר על עצמו כמה פעמים במילים שונות. אפשר לבקש מהתלמידים למצוא בטקסט מילים הנגזרות משורש זה, למשל "עקבות", "לעקוב", "עקבו", "מעקב". אפשר גם לדון איתם במשחק המילים בכותרת הטקסט **בעקבות העקבות**.

● **יצירת מילים בהקשר בעזרת שורש נתון או משפחת מילים נתונה:**

למשל **שאלה 9 ושאלה 10** במשימה זו. בהמשך תוכלו לחבר קטעים משלכם, הקשורים לנושאים העולים מהטקסט "בעקבות העקבות", שבהם ישלימו התלמידים מילים בעזרת שורש נתון או משפחת מילים נתונה, כמו בשאלות אלה.

● **הכרת מערכת הנטייה בשם (מין ומספר) ובפועל (גוף וזמן):**

בטקסט "בעקבות העקבות" אפשר למצוא שמות המופיעים בצורת יחיד ולתרגל את הנטייה שלהם בלשון רבים, למשל "התנהגות" (התנהגויות); "חומר" (חומרים), וכן למצוא שמות המופיעים

⁶ לפי הגדרת הערך "מעבר" במילון "רב-מילים"

⁷ לקריאה נוספת מומלץ לעיין בפרקטיקה **חקירת מילים** בתוכנית **קול קורא! לקידום שטף הקריאה**.

בצורת רבים ולתרגל את הנטייה שלהם בלשון יחיד, למשל "גששים" (גשש); "מחילות" (מחילה); "מיומנויות" (מיומנות). אפשר גם ללמד את התלמידים שצורת היחיד של השם "עקבות" היא "עֶקְבָּה". לשם תרגול נטיות הפועל תוכלו לבחור פעלים מתוך הטקסט ולבקש מהתלמידים להטות אותם בגופים ובזמנים, למשל "לעקוב" (וראו גם התייחסות לשורש ע-ק-ב לעיל), "להתערב", "מתבוננים", "לגלות", "להגן".

● הכרה, יצירה ופירוק של **צירופי סמיכות**:

אפשר לבקש מהתלמידים לאתר צירופי סמיכות בטקסט "בעקבות העקבות", למשל "בעלי חיים", "סימני שדה", "סכנת הכחדה", "חציית כבישים". אפשר לבקש מהם גם לחשוב על צירופי סמיכות שהם מכירים מחיי היום-יום וללא זיקה לטקסט, למשל "ימי הולדת", "כדורי שוקולד", "נעלי בית". התלמידים יוכלו ליצור רשימות של מילים, במקרה זה של צירופי סמיכות, והחזרה על מבנה של צירופי הסמיכות במגוון מופעים תחזק אצלם את ההבנה של החוקיות הדקדוקית שבמבנה לשוני זה. רשימות המילים האלה יעמידו בסיס לאימון ולתרגול של שטף הקריאה.

● הכרה ויצירה של **כינויי שייכות** (קניין) פרודים וחבורים:

בטקסט "בעקבות העקבות" מופיעים כמה כינויי שייכות פרודים, למשל "מהלך החיים שלהם", "המקצוע שלהם", "ההתנהגות של בעל החיים". אפשר לבקש מהתלמידים לכתוב צירופים אלה ככינויי שייכות חבורים, למשל "מהלך חייהם", "מקצועם", "ההתנהגות".

ידע תחבירי

ידע תחבירי קשור בתפקיד המילים במשפט ובקשרים בין מילים, בין משפטים ובין פסקות בטקסט שלם. הכרה של תפקיד המילים במשפט וזיהוי הקשר בין המשפטים בטקסט תורמים להבנה עמוקה יותר של הטקסט ולכתיבה בהירה ולכידה. בטקסטים יש מבנים תחביריים שונים המשרתים מטרות שונות, ומומלץ להכיר לתלמידים מבנים אלה ולעמוד על המטרה שלהם. כמו כן ידע תחבירי כולל גם הכרה של סימני הפיסוק ושימוש תקין בהם.

לפניהם כמה דוגמאות לעיסוק בממד הידע התחבירי:

- הכרה וזיהוי של **חלקי דיבור** (שם עצם, שם תואר, פועל, תואר הפועל, מילות יחס, מילות קישור): אפשר להסב את תשומת ליבם של התלמידים לפסקה בשורות 8–15 בטקסט "בעקבות העקבות", שבה מופיעים פעלים ושמות פועל רבים, ולבקש מהם לאתר את הפעלים ושמות הפועל בשורות אלה (לדוגמה, פעלים כמו "מחפשים", "השאירו", "יכולים", ושמות פועל כמו "ללמוד", "להפריע", "להתערב", "לשער", "לזהות"). אפשר גם לדון עם התלמידים בתרומה של חלקי דיבור מסוימים למשמעות הטקסט, למשל תרומתם של שמות תואר למטרות שכנוע ([שאלה 1](#) במשימה זו). הערכת התרומה של שמות התואר קשורה גם לידע מילוני (אוצר מילים) ולמטרה התקשורתית של רכיבים במשפט.

● הכרה וזיהוי של הקשר הלוגי של **מילות קישור**:

למשל **שאלה 4** במשימה זו. אפשר לבקש מהתלמידים לאתר מילות קישור נוספות בטקסט ולחבר בעזרתן משפטים עצמאיים משלהם. לאחר מכן התלמידים יכולים לשתף אלה את אלה במשפטים שכתבו, וחבריהם ינסו להציע מילות קישור חלופיות למילות הקישור שכתבו התלמידים.

● הכרה, זיהוי והפקה של **מאזכרים**:

למשל **שאלה 6** במשימה זו. כדי לתרגל את נושא המאזכרים תוכלו גם לחבר פסקה קצרה שבה המילה "גששים" תחזור פעמים רבות. לדוגמה: "הגששים הם אנשים שעוקבים אחרי עקבות. אחת המטרות _____ (של הגששים) היא ללמוד על בעלי חיים. לָשֶׁם כֵּךְ _____ (הגששים) מתבוננים היטב בשטח ועוקבים אחרי סימני שדה." התלמידים יתבקשו להמיר את המילה "הגששים" במאזכר מתאים לפי סוג המאזכר הנדרש, למשל כינוי שייכות בנטייה ("שלהם") וכינוי גוף ("הם").

● הכרה, זיהוי והפקה של **מבנים תחביריים**:

בטקסט "בעקבות העקבות" אפשר למשל לבקש מהתלמידים לאתר משפטים במבנה של שאלה ולשאול אותם מה לדעתם המטרה של מבנה זה. לדוגמה, בפסקה הראשונה של הטקסט יש שני משפטי שאלה, ומטרתם לעורר עניין בקרב הקוראים.

● הכרת התפקידים של **סימני הפיסוק**:

למשל **שאלה 5** במשימה זו. בטקסט "בעקבות העקבות" מופיעים משפטים ובהם סימני פיסוק שהתלמידים נדרשים להכיר לפי תוכנית הלימודים, כמו נקודה, סימן שאלה ומירכאות. אפשר להזגים לתלמידים את השימוש בסימני הפיסוק מתוך הטקסט, ולאחר מכן לבקש מהם לחבר משפטים משלהם בשימוש בסימני פיסוק אלה במקומות מתאימים.

נוסף על האמור לעיל אפשר לתרגל בכיתה **קריאה תיאטרלית שיתופית**. הקריאה התיאטרלית השיתופית היא אמצעי חווייתי ויעיל לשיפור שטף הקריאה, והיא מכוונת לקריאה מהירה, מדויקת והבעתית, המעבירה מסרי תוכן בקצב הקריאה, בעוצמת הקוליות ובהנגנה הקולית.⁸

ידע אורתוגרפי (כתיב ופענוח)

ידע העוסק במערכת הכתיב (אורתוגרפיה) כולל ייצוג של הכתיב התקני של המילה, היכרות עם סימני הניקוד, קריאה נכונה של מילים מנוקדות ופענוח של מילים הומוגרפיות. מילים הומוגרפיות הן מילים הזוהות בכתיבן אך שונות בהגייתן ובמשמעותן (למשל, המילה "שבע" יכולה להיקרא כספרה שֶׁבַע 7 או כ־שֶׁבַע, מי שאינו רעב). הכתיב חסר הניקוד מחסיר מהקורא מידע על אופן הגיית המילים, ולכן על

⁸ לקריאה נוספת מומלץ לעיין בפרקטיקה **קריאה תיאטרלית / תיאטרון קריאה** בתוכנית **קול קורא! לקידום שטף הקריאה**.

הקורא להתמודד עם עמימות אורתוגרפית (פונולוגית וסמנטית), שמערכת הכתיב העברי מאופיינת בה. בקריאת מילים הומוגרפיות הקורא נדרש לבחור בין אפשרויות הקריא השונות (לקבל החלטות לקסיקליות) מתוך הישענות על ההקשר, על המשמעות ועל התחביר. לכן חשוב לאתר הזדמנויות בטקסטים לחקירה של מילים הומוגרפיות ולתרגל זיהוי של הקריא הנכון לפי ההקשר ו"הלבשת" ניקוד שמייצג את אופן ההגייה המתאים.⁹

לפניכם כמה דוגמאות לעיסוק בממד הידע האורתוגרפי (כתיב ופענוח):

● הכרת הכתיב התקני של המילה:

למשל **שאלה 3** במשימה זו (העוסקת במילים הומופוניות). תוכלו לחבר שאלות נוספות המתרגלות את הכתיב התקין של מילים הומופוניות, כלומר מילים שוות צליל השונות במשמעות ובכתיב (למשל "עם" לעומת "אם", "ערך" לעומת "ארוך"). כמו כן בעת הקריאה של תשובות התלמידים לשאלות המשימה, שימו לב לשגיאות הכתיב. תנו את הדעת גם לסוגי השגיאות, למשל שגיאות במילים בשכיחות גבוהה (למשל "נכמד" במקום "נחמד") לעומת שגיאות במילים בשכיחות נמוכה (למשל "משאשה" במקום "משעשע"); שגיאות כמו הוספה, השמטה או החלפה שגויה של אותיות (למשל "מסמאח" במקום "משמח"). תוכלו להציג לתלמידים מילים שהיו בהן שגיאות כתיב חוזרות, ולעמוד על צורות הכתיב הנכונות.

● הכרת סימני הניקוד:

למשל **שאלה 2** במשימה זו (העוסקת במילים הומוגרפיות). נוסף על כך תוכלו לבקש מהתלמידים להקריא מילים מנוקדות מתוך הטקסט ולוודא שהם קוראים נכון לפי סימני הניקוד. מומלץ גם לבדוק אם התלמידים נעזרים בניקוד העזר (למשל "חשופים", "בעלי חיים") שמקל על הקורא בקריאת המילה ומסייע לפתור עמימות אורתוגרפית.

● הבחנה בין מילים הומוגרפיות לפי הקשר:

למשל **שאלה 2** במשימה זו. אפשר לזהות בטקסט מילים הומוגרפיות ולשאל את התלמידים איך מזהים את הקריא הנכון של המילה. לדוגמה בטקסט "בעקבות העקבות" מופיעה המילה "פה". למילה זו שני קריאים אפשריים: פה ו־פָּה. בהינתן המילה ללא ניקוד אפשר לשטול אותה במבעים שונים ולבקש מהתלמידים לזהות את הקריא המתאים בכל הקשר. לפניכם ארבעה משפטים לדוגמה: (1) הרופא אמר לי לפתוח את הפה ולהגיד "אה". (2) פה נולדה סבתא שלי לפני שעברה לעיר. (3) חכה לי פה! (4) אני זוכרת בעל־פה את המילים של השיר. במשפטים (1) וה־ (4) הקריא המתאים לפי ההקשר הוא "פָּה", במשפטים (2) ו־ (3) הקריא המתאים לפי ההקשר הוא פה.

⁹ כדי לאתר תלמידים שקריאתם אינה מדויקת ושהם אינם שולטים בסימני הניקוד ובמיומנות הפענוח הפונולוגי, מומלץ להעביר את מבדק שטף הקריאה לכיתה ג מתוך התוכנית **קול קורא! לקידום שטף הקריאה**. מבדק שטף הקריאה לכיתה ג נבדק בקריאת טקסט בכתיב מנוקד, ואילו מבדק שטף הקריאה לכיתה ד נבדק בקריאת טקסט בכתיב מלא, ללא ניקוד. כמו כן מומלץ לעיין בפרקטיקה **חקירת מילים** בתוכנית זו.

משימת ידע לשוני בעברית

מחווה, ניתוח השאלות והשתמעויות להוראה

כל הזכויות שמורות למדינת ישראל, משרד החינוך, ראמ"ה. השימוש במסמך זה, לרבות הפריטים שבו, מוגבל למטרות לימוד אישיות בלבד או להוראה ולבחינה על ידי מוסד חינוך בלבד, לפי הרשאה מפורשת למוסד חינוך באתר ראמ"ה. זכויות השימוש אינן ניתנות להעברה. חל איסור מפורש לכל שימוש מסחרי וכן לכל מטרה אחרת שאינה מסחרית. אין להעתיק, להפיץ, לעבד, להציג, לשכפל, לפרסם, להנפיק רישיון, ליצור עבודות נגזרות בין על ידי המשתמש ובין באמצעות אחר לכל מטרה או למכור פריט מפרטי המידע, התוכן, המוצרים או השירותים שמקורם במסמך זה. תוכן המבחנים, לרבות טקסט, תוכנה, תמונות, גרפיקה וכל חומר אחר המוכלל במסמך זה, מוגן על ידי זכויות יוצרים, סימני מסחר, פטנטים או זכויות יוצרים וקניין רוחני אחרות, ועל פי כל דין; כל זכות שאינה ניתנת במסמך זה במפורש, דינה כזכות שמורה.